

Nielsen sig absolut for de bedste artikler. Det mærkes tydeligt, at begge forfattere har mere end overfladisk kontakt med det, de skriver om. I »Rejsen tilbage til naturen« tager Michael Wagner fat på et væsentligt element, når det drejer sig om at rejse i vor tid, nemlig naturfredning, etablering af naturparker og masseturisme. På baggrund af, hvad forfatteren tidligere har beskæftiget sig med, kunne man have ventet, at det havde været mindre overfladisk. Og det er uforståeligt, at der i dette temanummer om rejser ses helt bort fra betydningen af samfundets ændrede infrastruktur, opfindelsen af jernbaner og dampskibe for slet ikke at tale om flyvemaskiner; kort sagt alle de teknologiske fremskridt, som revolutionerede kommunikationsnettet og dermed rejselivet.

Svagest er kapitlet om »Den borgerlige dannelsesrejse til Rom 1750-1850«. Her befinder vi os på et område, hvor mange skribenter har ydet deres ypperste. Det burde mane til forsigtighed og skærpet selvkritik, når der er så illustre forbilleder at leve op til. I litteraturlisten savner man unægtelig henvisning til Christian Ellings værker. Og hvor er Stendahl? Netop hans »Vandringer i Rom« (dansk oversættelse 1982) afspejler en rejsementalitet, som man gerne havde set belyst i dette temanummer: Egotismen, hvor destinationen for rejsen er jeg'et. Savnet af den Stendahlske rejses karakter føles desto mere stærkt, fordi den egotistiske dimension ville have givet en ekstra pointe til Lis Norups lille og underholdende artikel »At rejse i en stol«. Og har redaktionen helt overset »arkivkritikeren«, som Per Olav Enquist lader H.C. Andersen så uforglemmeligt skildre i »Fra regnormenes liv«?

Det er nærliggende at sammenligne »Ud – ude – hjem« med det dobbelte temanummer, som HUG! udgav i 1987 med titlen »Rejsende« (nr. 49/50), men desværre ikke til gunst for Den jyske historiker. Ikke alene er de enkelte bidrag i HUG!s temanummer af bedre kvalitet, men allerede i indledningen ser man, at HUG!s redaktion har en helt anderledes klar og overlegen disposition og strukturering af stoffet, end tilfælde har været i den jyske redaktion.

Men uanset at nærværende anmelder finder, at dette temanummer fra Den jyske historiker ikke lever op til tidsskriftets sædvanlige standard, så må initiativet hos redaktionen til at gå uden for de vante græsgange hilses med glæde. Tidsskriftet er en faglig gevinst, ikke alene for de frelst til venstre for midten (bosiddende i Århus-området), men også for dem, der stadig har deres positivistiske barnetro i behold. Den jyske historiker er blevet 20 år og etableret, og det skal redaktionen ikke klandres for. Forhåbentlig er den ikke blevet for veletableret til at afprøve nye grænser. Det er med forventning og spænding, der ses frem til kommende temanumre.

Kirsten-Elizabeth Høgsbro

GUNNAR BROBERG, HARALD RUNBLOM & MATTIAS TYDÉN (red.): Judiskt liv i Norden, Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Multiethnica Upsaliensia 6, Uppsala 1988. 361 s. Ill.. 205 SEK.

Det er en oplagt god idé at udgive en bog om jødiske forhold i Danmark, Norge, Sverige og Finland gennem de sidste 300 år, hvilket det velbesøgte symposium på Uppsala Universitet i oktober 1986, som danner udgangspunkt for bogen, også

vidnede om. Der er i Norden mange mennesker, der forsker i eller skriver om jødisk historie og kultur, og det er karakteristisk, at deres årsager til at arbejde med emnet, deres tilgange til det, og deres uddannelser er vidt forskellige. Bogens 19 symposiebidrag afspejler denne forskelligartethed, hvad der i sagens natur giver den et uensartet præg. Alligevel er bogen gedigen, grundig og samtidig forholdsvis letlæst og tilgængelig for de mange, der er interesseret i emnet. Redaktørerne har endvidere skabt et helhedspræg gennem korte resuméer på engelsk efter hver artikel, og de har sikret sig en del gode illustrationer. Det havde været en stor hjælp, hvis bogen også havde været forsynet med indices, og især et navneindex savnes meget.

Den manglende koordinering af artiklerne ses stærkest i de fire indledende oversigter over jødernes historie i Skandinavien, hvor forfatterne tydeligvis har hver deres interesser og lægger vægt på forskellige historiske perioder. Sven Tägils bidrag om de svenske jøder er (lidt for) kort og uden detaljer, men interessant derved, at det konsekvent anlægger et minoritetsforskningsperspektiv. Merete Christensen, som dækker de danske jøders historie, skal roses for at have tilføjet en fin oversigt over dansk forskning om jødiske emner. I sin historiske fremstilling har hun lagt en uforholdsmæssig stor vægt på nyere tid uden dog at levne megen plads til jødernes forhold under besættelsen. Dette emne fylder til gengæld en betragtelig del af Oskar Mendelsohns redegørelse for jødiske forhold i Norge siden midten af det 19. århundrede. Endelig har Tapani Harviainen smukt redegjort for de finske jøder, hvoraf langt hovedparten stammer fra pensionerede russisk-jødiske soldater, som i løbet af anden halvdel af det 19. århundrede fik tilladelse til at blive med deres familier i Finland efter endt garnisonstjeneste der. Der har ikke været megen forskning om de finske jøder, men Harviainen har gennemgået politiarkiverne i Helsinki og har derved tilført forskningsområdet nyt stof. De historiske oversigter suppleres i øvrigt fortræffeligt af Per B. Katz fremstilling af de første jøder i Danmark og dermed i Norden.

Resten af bogen omhandler aspekter af forholdet mellem en minoritet og de fire forskellige majoritetssamfund, som den er en del af. Tre forfattere behandler antisemitisme, og det mest spændende bidrag kommer fra Lena Johannesson, der som noget nyt diskuterer graden og typen af svensk antisemitisme 1845-1860 ud fra karikaturtegninger i tre indflydelsesrige svenske aviser.

Der er flere gode artikler om demografiske aspekter, og den eneste engelsksprogede artikel i samlingen må fremhæves i denne forbindelse. Joseph Zitomersky har fremdraget meget nyt materiale til en demografisk og socio-økonomisk analyse af den jødiske befolkning i Sverige i perioden 1780-1980. Kvantitative data indgår også i Julian Ilickis arbejde, der omhandler resultaterne af en spørgeskemaundersøgelse af identitetsændringer blandt de polsk-jødiske immigranter, der er født mellem 1935 og 1962, og som flygtede til Sverige i perioden 1968-1972. Et af resultaterne af undersøgelsen er, at de polske jøder generelt kom til at føle sig mindre polske og mere jødiske, idet en del af dem efter kontakten med de svensk-jødiske samfund søgte tilbage til deres jødiske rødder. Der er dog bemærkelsesværdige lokale afvigelser fra dette mønster.

Samtidig med symposiet viste Uppsala Universitetsbibliotek en lille fin udstilling om jødisk liv i Sverige. Torgny T. Segerstedt åbnede udstillingen med nogle betragtninger, der er publiceret i bogen, og som handler om den dobbelte loyalitet, der skabte mulighederne for, at nordiske jøder satte nationale traditioner ind i internationale sammenhænge. Ikke mindst fra 1880'erne og frem har

jøder markeret sig stærkt i Norden inden for kunst, videnskab, politik og erhvervsliv.

Svenske jøders bidrag til kulturlivet omkring århundredskiftet analyseres af Gunnar Broberg. Gennem billed- og tekstanalyse viser han spændingerne mellem det svenske og det jødiske og mellem det svensk-jødiske og det internationalt jødiske. Han understreger det som et paradoks, at jødiske bidrag til bl.a. svensk litteraturhistorie i dag opfattes som noget af det mest klassisk svenske, og at disse bidrag medvirkede til at gøre de nationalistiske svenskere endnu mere svenske. Svenske jøder mente også selv, at det var deres opgave at højne det kulturelle stadi; de skulle med Ernst Josephsons ord »bära den europeiska kulturens vatten till vår mor, till vårt land«.

Kristian Hvidt har skrevet en vigtig, men sine steder måske lidt for hurtig, artikel om brødrene Brandes' opfattelse af deres jødiske herkomst. Hvidt har for nyligt været kildematerialet igennem i forbindelse med sin bog om Edvard Brandes (*Edvard Brandes. Portræt af en radikal blæksprutte*. Gyldendal 1987), og dette i kombination med hans gode intuitive indsigt, bærer frugt, som for eksempel når han diskuterer, hvorledes Georg Brandes både fornægter og praler af det jødiske, eller når han viser, hvorledes brødrenes chokerende synspunkter i øvrigt var præget af deres jødiske baggrund.

Det er dog ikke kun jødisk elitekultur, der behandles i bogen. Bent Blüdnikows artikel om de østeuropæiske jøder i København 1904-1920 opsummerer glimrende de forhold, han beskrev i sin bog om samme emne (*Immigranter. Østeuropæiske jøder i København 1904-1920*. Borgen 1986). Her redegør han for politiske, økonomiske og kulturelle forhold blandt østjyderne selv, deres relation til den danske menighed og til det danske storsamfund.

Judisk liv i Norden er interessant for både historikere og minoritetsforskere, og den lover godt for den fortsatte udforskning af jødiske forhold i Norden. Der er ikke arbejdet nær nok med dette forskningsområde, men det ser ud til, at der for øjeblikket er en gruppe, der er interesseret. Med en kraftigere redaktionel indsats i form af en bedre koordinering mellem bidragene og måske yderligere en fællesnævner i form af tid eller tema, skulle det kunne lade sig gøre at opnå en egentlig tværfaglighed i en forhåbentlig kommende antologi.

Margit Warburg

Lübeckische Geschichte. Herausgegeben von ANTJEKATHRIN GRASSMANN. Lübeck, Schmidt-Römhild, 1988. 946 s. Ill.

Lübeck var indtil 15-1600-tallet den dominerende udenlandske magt i Danmarkshistorien, ligesom Danmark i dette jubilæumsværk udnævnes til hansestædernes »skæbnemagt«. Det nære forhold ytrer sig ved en sproglig fortrolighed. Lübeck har sit eget adjektiv på dansk, og nogle historikere fordanser også byens navn. Det slaviske Liubice har dog intet med en bæk at gøre, men betegner et mandsnavn, hans folk eller slægt og stedet.

Det er 800-året for kejser Frederik Barbarossas privilegium 1188, der har inspireret til det solide og statelige værk. Samtidig kan man fejre, at Lübecks gamle arkivalier i marts-april 1987 omsider vendte hjem fra Potsdam, hvor de havde været deponeret siden 1942.